

JAKUB JAKUBOWSKI*

Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania we Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania i jej recepcja w materiałach formacyjnych *Nowe życie*

W świetle dokumentów katechetycznych Kościoła zasadniczym celem każdej katechezy jest doprowadzenie człowieka do osobistego spotkania z Chrystusem, a nawet do głębokiej relacji i zażyłości z Nim¹. Procesowi stopniowej chrystoformizacji katecheza służy przede wszystkim poprzez realizację swych podstawowych zadań, do których najnowsze *Dyrektorium o katechizacji* zaliczyło prowadzenie do poznania wiary, wtajemniczenie w sprawowane Misterium, formowanie do życia w Chrystusie, naukę modlitwy i wprowadzenie do życia wspólnotowego². W ich urzeczywistnianie intensywnie wpisują się zagadnienia związane z nawróceniem i chrześcijańską pokutą, które inkorporowane są w szeroko pojęty przekaz katechetyczny skierowany do różnych grup adresatów pojmowanych przez współczesną katechetykę w sposób podmiotowy, jako aktywnych uczestników katechezy. Katecheza przygotowująca i towarzysząca permanentnej przemianie myślenia i działania w świetle Ewangelii oraz ukazująca Boga jako miłosiernego Ojca stanowi ścisły rdzeń kerygmatu, przez co we wspólnocie Kościoła winna być proponowana wszystkim ochrzczonym. Wiąże się to integralnie z prawdą o tym, że „nie ma żadnego głoszenia wiary, jeśli nie jest ono znakiem Bożego Miłosierdzia”³.

Obserwacja aktualnej rzeczywistości eklezjalnej w Polsce pozwala stwierdzić, że praktyka spowiedzi przeżywa niemały kryzys, który dotyka przede

* ks. Jakub Jakubowski – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-0422-1563>; e-mail: jakub.jakubowski@kul.pl

¹ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae* (28 II 1980), nr 5, w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006.

² Zob. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23 III 2020), nr 79-89, Kielce 2020 (dalej cyt. jako: DK).

³ Tamże, nr 51.

wszystkim młodzież. Wielu adolescentów i młodych dorosłych traktuje spowiedź jako problemowy obszar egzystencji, w związku z czym potrzebuje adekwatnej katechezy prowadzonej przez kapłanów, osoby konsekrowane oraz świeckich. Zauważają to również polscy biskupi, którzy w wydanych w 2017 roku *Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* zalecili uwzględnienie tematu spowiedzi w procesie formacji kandydatów do bierzmowania. Celem niniejszej refleksji jest przedstawienie aktualnych, ogólnopolskich wytycznych związanych z mistagogią sakramentu pokuty i pojednania w ramach przygotowania do przyjęcia bierzmowania oraz ukazanie ich recepcji w materiałach formacyjnych *Nowe życie*. Artykuł został podzielony na trzy części. W pierwszym punkcie dokonano krótkiej charakterystyki kryzysu praktyki sakramentalnej pokuty wśród młodych i wskazano na zasadnicze źródła tego niepokojącego zjawiska. W drugiej części omówiono *Wskazania KEP dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* pod kątem zaleceń organizacyjnych i treściowych związanych z mistagogią sakramentu pokuty i pojednania oraz zwrócono uwagę na konieczność współpracy duchownych i świeckich w formowaniu młodzieży do dojrzałego przeżywania tego sakramentu. W trzeciej części zaprezentowano temat spowiedzi w materiałach formacyjnych do bierzmowania *Nowe życie* oraz opisano, w jaki sposób zrealizowano w nich ogólne zalecenia KEP z 2017 roku.

Kryzys praktyki sakramentalnej pokuty i jego główne źródła

W kontekście intensywnych przemian społecznych, kulturowych i ideologicznych wpływających na orientacje religijne i moralne ogółu społeczeństwa, korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania cieszy się wśród polskich katolików coraz mniejszą popularnością. Wyniki badań socjologicznych przeprowadzonych przez CBOS w marcu 2024 roku wskazują, że nieco ponad połowa mieszkańców Polski zadeklarowała chęć przystąpienia do spowiedzi wielkanocnej (53%)⁴. Krzysztof Szyndler analizując znajomość i akceptację wybranych wartości religijno-moralnych wśród maturzystów z Archidiecezji Przemyskiej, a więc w relatywnie religijnym rejonie Polski, wysunął tezę, że przystępowanie do spowiedzi nie należy do aktywności religijnych szczególnie preferowanych przez respondentów⁵. W grupie 1021 osób biorących udział w badaniu przeprowadzonym w końcowym etapie pandemii COVID 19, 19% ankietowanych spowiadało się raz na kilka lat lub wcale, zaś 13% korzystało z sakramentu przebaczenia tylko z okazji Wielkanocy lub świąt Bożego Narodzenia⁶. Jeśli chodzi o adolescentów, w podłużnych badaniach nad wpływem

⁴ Zob. CBOS, *Komunikat z badań nr 34/2024 – Wielki Post i Wielkanoc 2024*, https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_tekst.php?id=6778 (dostęp: 10.08.2024).

⁵ Zob. K. Szyndler, *Znajomość i akceptacja wartości religijno-moralnych. Studium katechetyczno-socjologiczne w świetle badań maturzystów Archidiecezji Przemyskiej*, Lublin 2023, s. 240 (mps pracy doktorskiej).

⁶ Tamże, s. 239.

procesu formacji do bierzmowania na religijność młodzieży przeprowadzonych przez Dominika Kiełba w Diecezji Rzeszowskiej, w pomiarze z 2020 roku na pytanie o częstotliwość spowiedzi 6,8% dziewcząt i chłopców podało, że w ogóle się nie spowiada, 7,7% zadeklarowało spowiedź tylko raz w roku, zaś 32,1% stwierdziło, że spowiada się sporadycznie, najwyżej kilka razy do roku⁷. Tendencja do unikania spowiedzi jak też powierzchowne jej przeżywanie przez niektórych młodych wpisuje się w coraz popularniejszy nurt obojętności lub wręcz negacji potrzeby osobistego nawracania się i kształtowania życia w oparciu o wartości ewangeliczne, co z kolei wiąże się z brakiem właściwej percepcji grzechu oraz postępującą indywidualizacją ocen moralnych. To właśnie w odrzuceniu katolickiego nauczania na temat grzechu i absolutyzowaniu osądów sumienia – subiektywnej normy moralności, należy widzieć kluczowe czynniki sprzyjające kryzysowi praktyki spowiedzi oraz przyspieszające erozję moralności chrześcijańskiej wśród młodzieży.

Właściwe zrozumienie prawdy o tym, czym jest grzech ciężki oraz dostrzeganie destruktywnych konsekwencji świadomego i dobrowolnego przekraczania Bożych przykazań stanowią konieczne warunki wejścia w dynamikę nawrócenia i owocnego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania. Tymczasem duża część dzisiejszej młodzieży interpretuje zjawisko grzechu w duchu postmodernizmu, który podważa obiektywność prawdy i jej obligatoryjny charakter. Subiektywne traktowanie prawdy (prawdą jest przede wszystkim to, co sam uważam za słuszne) i pluralizm w jej przeżywaniu (prawd jest tyle, ilu ludzi żyje na świecie) skutkuje liberalnym nastawieniem do przykazań i zasad moralności chrześcijańskiej oraz unikaniem spowiedzi, która w powyższym ujęciu staje się czymś niepotrzebnym. W wielu środowiskach, w myśl ewolucjonistycznych koncepcji rozwoju człowieka, grzech pojmowany jest redukcjonistycznie, zaś jego immamentne przeżywanie objawia się między innymi pomniejszaniem odpowiedzialności moralnej za popełnione zło i promowaniem niepełnej antropologii⁸. Bez uznania realności grzechu i jego wpływu na życie indywidualne i wspólnotowe nie można mówić o potrzebie doświadczenia przebaczenia oraz o konieczności ekspiacji za popełnione zło. Odrzucenie religijnej koncepcji grzechu i tworzenie moralności odseparowanej od sfery sacrum należy uznać za jeden z kluczowych powodów odchodzenia od praktyki spowiedzi, zwłaszcza w kohorcie demograficznej pokolenia Z i Alpha.

Marginalizowanie problemu grzechu wynika z transpozycji wartości uwarunkowanej przemianami zachodzącymi we współczesnych społeczeństwach. Jan Paweł II w adhortacji apostołskiej *Reconciliatio et Paenitentia* za podstawowe przyczyny aberracji chrześcijańskiego przeżywania grzechu uznał wpływ

⁷ Zob. D. Kiełb, *Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej*, Lublin 2023, s. 146 (mps pracy doktorskiej).

⁸ Por. J. Królikowski, *Sakrament pokuty i pojednania. Kryzys współczesny i kryzys doktrynalny*, „Teologia w Polsce” 2(2015), t. 9, s. 57.

sekularyzmu na życie jednostek i społeczeństw, dwuznaczność w przyjmowaniu niektórych osiągnięć nauki, etykę relatywizującą obiektywność norm moralnych, utożsamianie poczucia grzechu z chorobliwym poczuciem winy lub przekraczaniem norm prawa cywilnego oraz negację istnienia Boga w postaci ateizmu i sekularyzacji⁹. Do najważniejszych problemów na polu kaznodziejstwa, katechizacji i kierownictwa duchowego zaliczył błędne rozumienie miłosierdzia Bożego jako pobłażliwości wobec zła, tłumaczoną poszanowaniem wolności sumienia obawę przed głoszeniem wszystkich wymagań wypływających z prawdy Ewangelii, wprowadzanie zamętu wywołanego nieścisłościami w nauczaniu teologicznym na temat „trudnych i delikatnych problemów moralności chrześcijańskiej” oraz błędy popełniane w praktyce sakramentu pokuty i pojednania, zwłaszcza rytualizm oraz zacieranie osobistego i kościelnego znaczenia grzechu¹⁰.

Mimo upływu czasu oraz intensywnych zmian w wielu dziedzinach życia, papieska refleksja nad zjawiskiem i genezą odrzucania prawdy o grzechu nie straciła nic ze swojej aktualności. Występująca w przeszłości tendencja do przesadnego akcentowania grzechu i należnej za niego kary zostaje obecnie zastąpiona równie niewłaściwą skłonnością do bagatelizowania zła oraz podważaniem prawdy o zdolności człowieka do realizacji aktów prawdziwie ludzkich, powiązanych z osobistą odpowiedzialnością¹¹. Właśnie dlatego nauczanie o grzechu, odwołując się do Pisma Świętego i Tradycji, musi odpowiadać na niebezpieczne zjawisko zacierania granic pomiędzy dobrem i złem, prawdą i kłamstwem, obiektywnością grzechu i traktowaniem go jako kwestii wyłącznie uznaniowej, zależnej od okoliczności i poglądów osoby. Aby takie rzeczywiście było, powinno opierać się na nauczaniu Magisterium syntetycznie zaprezentowanym w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* oraz uwzględniać najważniejsze akcenty dzisiejszego nauczania o grzechu i pokucie, wśród których na szczególną uwagę zasługuje personalistyczne rozumienie grzechu oraz podkreślanie jego eklezjalnego i liturgicznego wymiaru¹². Aby było prawdziwie katolickie, musi ukazywać naukę dotyczącą grzechu w sposób integralny, bez pomniejszania zobowiązań wypływających z Ewangelii, przy jednoczesnym zrozumieniu sytuacji tych, którzy z różnych przyczyn w danym momencie życia nie są w stanie ich w pełni zrealizować.

Z kryzysem praktyki sakramentalnej pokuty łączy się ściśle problem formacji sumienia, czyli „sądu rozumu, przez który osoba ludzka rozpoznaje jać moralną konkretnego czynu, który zamierza wykonać, którego właśnie

⁹ Por. Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym postannictwie Kościoła Reconciliatio et paenitentia* (2 XII 1984), nr 18, w: *Adhortacje ojca świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Por. H. Krzysteczko, *Kryzys spowiedzi jako wezwanie dla teologii pastoralnej*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 32(1999), s. 332.

¹² Por. J. Szpet, *Wychowanie do pokuty i pojednania*, „Colloquia Theologica Ottoniana” 2(2016), s. 147-148.

dokonuje, lub którego dokonała”¹³. Niewrażliwość sumienia oraz utrwalone zaburzenia w jego poprawnym funkcjonowaniu wpływają na zdystansowanie się niektórych młodych do praktyki regularnej spowiedzi. Właśnie dlatego kształtowanie sumienia, które samo w sobie nie jest gotową i w pełni rozwiniętą strukturą psychiczno-duchową, należy do podstawowych obowiązków chrześcijanina. O ile psychologiczny rozwój sumienia jest właściwością przysługującą wszystkim ludziom, to już proces właściwej formacji tej wewnętrznej przestrzeni wsłuchiwanie się w głos Boży należy odnieść przede wszystkim do osób wierzących i religijnych¹⁴. Naturalny rozwój sumienia dokonujący się na drodze identyfikacji i naśladowania u osób wierzących musi zostać dopełniony religijnymi sposobami formacji, do których należy przekaz o normach moralnych i zasadach życia chrześcijańskiego, modlitwa i praktyka rachunku sumienia, życie sakramentalne oraz wsłuchiwanie się w rady mądrych ludzi¹⁵.

Kościół katolicki podkreśla, że sumienie nie powinno tworzyć zasad moralnych oderwanych od prawa naturalnego i Bożego Objawienia. Jego zadaniem jest odkrycie norm znajdujących swą ostateczną legitymizację w Bogu i aplikowanie wypływających z nich rozstrzygnięć do konkretnych życiowych sytuacji. Wiąże się to ściśle z synderezą, pierwotną zdolnością moralną człowieka, dzięki której osoba wezwana jest do wybierania dobra i unikania zła. Biskup Józef Wróbel zauważa, że „w trudnych przypadkach człowiek może się mylić co do tego, co jest dobre a co złe, ale wezwanie do dobra będzie mu wciąż towarzyszyło. Człowiek może ten dynamizm zagłuszać, może go lekceważyć, ale nie jest w stanie się go pozbyć. Ten wewnętrzny głos wciąż będzie powracał, nawet po okresach dłuższego milczenia”¹⁶. Współcześnie coraz większa grupa młodych odrzuca koncepcję sumienia odwołującego się do nadrzędnych wartości moralnych i religijnych na rzecz kształtowania autonomii moralnej, w której chodzi nie tyle o wierność względem powinności, ale o realizację wartości samorozwojowych (niezależność, spontaniczność, kreatywność, nieszablonowość) lub wręcz hedonistycznych (używanie, kolekcjonowanie doznań, nastawienie na emocje i przygody)¹⁷. Kryzys sumienia oraz powiązana z nim indywidualizacja i sekularyzacja moralności należą do istotnych problemów współczesnej katechezy. Wydaje się, że katechetyczna formacja

¹³ *Katechizm Kościoła Katolickiego* (11 X 1992), nr 1778, Poznań 2002.

¹⁴ Por. P. Mąkosa, *Formacja sumienia w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i komunii świętej*, w: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie*, red. J. Stala, Kielce 2007, s. 188.

¹⁵ Por. A. Zellma, *Kształtowanie wrażliwości sumienia katechizowanej młodzieży w kontekście współczesnej aksjologii*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2(2016), s. 203-204; zob. też, *Formacja sumienia uczestników lekcji religii w czasach „płynnej ponowoczesności”*, „*Forum Teologiczne*” 15(2014), s. 109-120.

¹⁶ J. Wróbel, *Sumienie jako fundament godności i wolności człowieka w kontekście jego społecznej odpowiedzialności*, „*Roczniki Teologiczne*” 3(2016), s. 92-93.

¹⁷ Por. J. Mariański, H. Słotwińska, P. Mąkosa, M. Buk-Cegiełka, *Młodzież wobec katolickiej moralności małżeńsko-rodzinnej. Analiza ilościowa w kontekście przemian religijności*, „*Teologia i Moralność*” 19(2024), nr 1(35), s. 145.

sumienia musi opierać się na synergii podstawowych środowisk wychowawczych, zaś jej efektywność zależy nie tylko od oddziaływania na intelekt, ale przede wszystkim od wpływu na sferę wolitywną i emocjonalną współczesnej młodzieży. Osadzenie formacji moralnej w życiu codziennym, spersonalizowany przekaz dotyczący pozytywnych stron przestrzegania zasad moralnych proponowanych przez Kościół oraz poszukiwanie nowych rozwiązań i sposobów docierania z przesłaniem Ewangelii do młodych (np. za pomocą ewangelizacji prowadzonej w Internecie) powinny wyznaczać kierunki adekwatnej katechezy moralnej, której istotnym elementem jest formacja prawego sumienia¹⁸.

Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania we *Wskazaniach KEP dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania*

Kryzys praktyki spowiedzi oraz czynniki odpowiedzialne za jego powstanie i rozwój stanowią wyzwanie dla procesu formacji chrześcijańskiej. Szczególnym jej rodzajem jest przygotowanie do przyjęcia sakramentów inicjacji, które według *Dyrektorium o katechizacji* ma być inspirowane drogą katechumenalną nastawioną na nawrócenie i dawanie świadectwa wiary. Twórcy dokumentu rzymskiego prezentują stanowisko, w którym „katecheza, świadoma, że nawrócenie nigdy nie jest w pełni dokonane, lecz trwa przez całe życie, uczy postrzegać siebie jako grzesznika, który otrzymał przebaczenie, a zarazem wykorzystując bogate dziedzictwo Kościoła, wytycza stosowne ścieżki pokuty i formacji, sprzyjające nawróceniu serca i umysłu na nowy styl życia, widoczny także z zewnątrz”¹⁹.

Walka z grzechem, tajemnica Bożego miłosierdzia, przystępowanie do sakramentu pokuty i pojednania oraz trud całonocnego nawracania się należą do tematów włączonych przez polskich biskupów w przygotowanie do przyjęcia bierzmowania. Uwzględnienie powyższych treści łączy się z otwartością na katechumenalną inspirację katechezy oraz wypływa z diagnozy problemów i potrzeb młodego pokolenia. Wielu nastolatków odznacza się egoistycznym stylem myślenia i działania, który osłabia motywację do spowiedzi i pracy nad sobą. Marian Zając zauważa, że spora grupa kandydatów do bierzmowania wychowuje się w środowiskach, w których eskaluje się ataki na rodzinę i chrześcijańską wizję świata²⁰. Częsty brak doświadczenia wiary i miłości skutkuje pojawianiem się u części z nich negatywnych mechanizmów radzenia sobie z problemami rozwojowymi i wymaganiami stawianymi przez dorosłych. Młodzi dość często negują obowiązki, przyjmują mentalność ciągłej zabawy, zbyt mało troszczą się o wygląd zewnętrzny przy jednoczesnym pomijaniu sfery duchowej, odrzucają autentyczne autorytety, wzorują się na streamerach i cele-

¹⁸ Por. T. Kopiczko, *Co proponuje Chrystus na płaszczyźnie moralności współczesnemu młodemu człowiekowi?* „Studia Katechetyczne” 18(2022), s. 210-211.

¹⁹ DK 64.

²⁰ Zob. M. Zając, *Polskie programy przygotowania do sakramentu bierzmowania*, „Teologia i Człowiek” 38(2017), nr 2, s. 103.

brytach promujących utylitarne wzorce²¹. Wieloaspektowość i holistyczny profil formacji, która koncentruje się nie tylko na samym bierzmowaniu, lecz również na innych, istotnych zagadnieniach religijnych i egzystencjalnych, może okazać się właściwą odpowiedzią na niepokoje i dylematy młodych chrześcijan.

Wskazania dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania zostały zatwierdzone przez polskich biskupów podczas 375 Zebrania Plenarnego KEP, które odbyło się w Warszawie w dniach 13-14 marca 2017 roku. Bezpośrednim celem wydania dokumentu było nie tyle ujednoclenie zróżnicowanej w różnych rejonach Polski praktyki przygotowywania do bierzmowania, ale wskazanie na minimalny wymiar i zakres formacji obowiązujący we wszystkich parafiach rzymskokatolickich w Polsce²².

Dokument został podzielony na sześć części. Pierwsza z nich zawiera krótkie wprowadzenie teologiczne, w którym, w oparciu o księgę *Obrzędów Bierzmowania* i *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomniano o wewnętrznej jedności sakramentów inicjacji oraz wskazano na istotę samego bierzmowania²³.

W części drugiej zamieszczono wprowadzenie pastoralne charakteryzujące trzy etapy przygotowania do przyjęcia bierzmowania: dalsze, bliższe i bezpośrednie. Przygotowanie dalsze „dokonuje się od wczesnego dzieciństwa w rodzinie, następnie poprzez udział w lekcjach religii (katechezie szkolnej) oraz w katechezie parafialnej przygotowującej do sakramentów pokuty i pojednania oraz Eucharystii”²⁴. Właściwe wprowadzenie dziecka w praktykę sakramentu pokuty i pojednania zakłada wczesną współpracę rodziców lub opiekunów z nauczycielami religii oraz duszpasterzami. Rodzice jako pierwsi katecheci pomagają dziecku w poznawaniu Boga, stopniowo wprowadzają w modlitwę i liturgię Kościoła, poprzez rozmowy i udzielanie odpowiedzi na pytania przekazują niezbędny zasób informacji związanych z wiarą i chrześcijańskim sposobem patrzenia na świat, własnym przykładem pociągają do naśladowania postaw i zachowań religijnych²⁵. Katecheza rodzinna prowadzona w atmosferze wzajemnej miłości i bezpieczeństwa stanowi fundament całościowego procesu rozwoju wiary i ważny punkt odniesienia dla mistagogii sakramentalnej. Przygotowanie bliższe, kolejny etap drogi formacyjnej zaproponowanej przez polskich biskupów, powinno opierać się na uczestnictwie w szkolnych lekcjach religii, katechezie parafialnej oraz zaangażowaniu kandydatów do bierzmowania we wspólnotowe wyrażanie i celebrowanie wiary (udział w niedzielnej i świątecznej

²¹ Por. tamże.

²² Por. P. Mąkosa, *Przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania w świetle Wskazań Konferencji Episkopatu Polski z 2017 roku*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna: księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi dr hab. Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Walulik, J. Mólka, Kraków 2017, s. 724.

²³ *Wskazania KEP*, 2-3, <https://episkopat.pl/wskazania-konferencji-episkopatu-polski-dotyczy-ce-przygotowania-do-przyjecia-sakramentu-bierzmowania/> (dostęp: 12.08.2024).

²⁴ *Wskazania KEP*, 5.

²⁵ Zob. G. Pyżlak, *Katecheza rodzinna i jej wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 3(2011), s. 419-422.

Eucharystii oraz nabożeństwach roku liturgicznego)²⁶. Ostatni etap formacji do bierzmowania, przygotowanie bezpośrednie, zakłada kontynuację katechizacji szkolnej i parafialnej. W końcowej fazie przygotowania należy położyć nacisk na wymiar duchowy, który wyraża się przede wszystkim w systematycznym uczestnictwie w spotkaniach formacyjnych, celebracjach liturgicznych, rekolekcjach i dniach skupienia²⁷. W drugiej części analizowanego dokumentu podano również optymalne, trzyletnie ramy czasowe przygotowania bliższego i bezpośredniego oraz najwcześniejszy moment przyjęcia bierzmowania - zakończenie nauki w szkole podstawowej²⁸. We wprowadzeniu pastoralnym przypomniano też, że „kandydat powinien przystąpić do sakramentu w stanie łaski uświęcającej, czyli przyjąć sakrament pokuty i pojednania”²⁹.

W kolejnej części przedstawiono najistotniejsze wskazania organizacyjne. Przygotowanie do bierzmowania oraz włączona w nią mistagogia sakramentu spowiedzi powinny odbywać się w parafii zamieszkania kandydata³⁰. To właśnie parafię należy rozumieć jako „uprzywilejowane miejsce dla katechezy przygotowującej do przyjmowania sakramentów świętych”³¹. Dzięki sprawowaniu liturgii i przysposabianiu wiernych do jej właściwego przeżywania posiada ona rys inicjacyjny, wspólnototwórczy i społeczny³². Działania katechetyczne prowadzone w parafii, zachowując priorytetową rolę formacji, przeżywalności i wspólnotowości, powinny pozostawać w ścisłej korelacji z treściami szkolnej nauki religii³³. Prowadzona w starszych klasach szkoły podstawowej katecheza mistagogiczna wprowadzająca w historię zbawienia ma dostarczyć uczestnikom lekcji religii niezbędnej wiedzy o sensie i skutkach sakramentu pokuty i pojednania³⁴. Formacja prowadzona przy parafii ma pogłębić przekazany w szkole zasób informacji, ale przede wszystkim uzupełnić go o doświadczenia modlitwne i liturgiczne podprowadzające pod praktykę spowiedzi.

Księża biskupi zalecają, aby podczas przygotowania bliższego i bezpośredniego przeprowadzić przynajmniej 30 spotkań, spośród których 5 ma przybrać formę celebracji. Spotkania powinny odbywać się w małych, maksymalnie 12 osobowych grupach³⁵. Wzajemna komunikacja dokonująca się w małej grupie formacyjnej na płaszczyźnie duchowej, intelektualnej, afektywno-

²⁶ Wskazania KEP, 5.

²⁷ Wskazania KEP, 5.

²⁸ Wskazania KEP, 5.

²⁹ Wskazania KEP, 6.

³⁰ Wskazania KEP, 9.

³¹ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (20 VI 2001), Warszawa 2001, nr 107.

³² Zob. A. Potocki, *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 5(2006), nr 2(9), s. 84-100.

³³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8 VI 2018), Częstochowa 2018, s. 93.

³⁴ Por. tamże, s. 68.

³⁵ Wskazania KEP, 10.

uczuciowej, werbalnej i pozawerbalnej ma znaczenie dla rozwoju religijno-moralnego młodych, gdyż dzięki niej członkowie wspólnoty mogą dzielić się między sobą różnymi doświadczeniami, przekazywać świadectwo wiary oraz przezwyciężać indywidualizm³⁶. W mniejszej grupie łatwiej jest rozmawiać na tematy związane z grzechem, uzależnieniami czy trudnościami w korzystaniu ze spowiedzi. Łatwiej jest zadawać pytania dotyczące delikatnej materii zobowiązań moralnych i sumienia. Mała grupa niejednokrotnie pomaga w uzewnętrzaniu przeżywanego wątpliwości i wspiera w poszukiwaniu odpowiedzi. Sprzyja również większej otwartości na Chrystusa obecnego w słowie Bożym i sakramentach oraz umacnia w poczuciu przynależności do Kościoła³⁷. Nie bez znaczenia jest też aspekt praktyczny związany z zachowaniem odpowiedniej dyscypliny i dobrej atmosfery. Biskup Wojciech Osiał zauważa, że „w dużych grupach są rozproszenia i brak jest skupienia, młodzi nawzajem się prowokują i często dokuczają sobie. W dużej grupie ciężko jest zachować porządek. W mniejszej grupie zmniejszamy natomiast niebezpieczeństwo tego rodzaju negatywnych postaw. Nade wszystko zostaje wyeliminowana anonimowość, dzięki czemu można docierać do konkretnych problemów młodych ludzi”³⁸.

Kolejne wskazanie ze strony KEP wiąże się z obecnością celebracji liturgicznych w procesie przygotowania do bierzmowania: „powinny one obejmować wszystkich przygotowujących się do przyjęcia sakramentu bierzmowania w parafii, celem doświadczenia wspólnoty wiary i modlitwy”³⁹. Nabożeństwo pokutne związane z sakramentem przebaczenia powinno koncentrować się na dobroci Boga i zawierać element przeżyciowy, angażujący uczestników w przygotowanie i przeżywanie celebracji. W *Obrzędach pokuty dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich* zamieszczono przykładowe nabożeństwo pokutne, które może stanowić inspirację dla opracowania celebracji dostosowanych do potrzeb współczesnej młodzieży⁴⁰.

W *Kodeksie Prawa Kanonicznego* zawarto normę, wedle której to „rodzice, duszpasterze, zwłaszcza proboszczowie mają troszczyć się, żeby wierni zostali właściwie przygotowani do przyjęcia bierzmowania i w odpowiednim czasie do niego przystąpili”⁴¹. Wskazania polskich biskupów precyzują osoby mające szczególny wpływ na kształt tego przygotowania: „spotkania w grupach mogą prowadzić kapłani, osoby konsekrowane, katechiści świeccy lub

³⁶ Por. H. Wrońska, *Znaczenie katechetyczne małych grup parafialnych*, „Roczniki Teologiczne” 15(2008), z. 6, s. 197-200.

³⁷ Por. tamże, s. 201-204.

³⁸ Por. W. Osiał, *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania z 2017 roku – wskazania katechetyczno-pastoralne*, „Studia Katechetyczne” 14(2018), s. 140.

³⁹ *Wskazania KEP*, 13.

⁴⁰ Zob. Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, dodatek II, Katowice 2010.

⁴¹ *Kodeks Prawa Kanonicznego* (25 I 1983), Tekst łacińsko-polski, Poznań 2008, kan. 890.

animatorzy z ruchów i stowarzyszeń”⁴². Włączenie w prowadzenie spotkań dobrze przygotowanych świeckich może skutkować większą efektywnością procesu formacyjnego. W kontekście spowiedzi niebagatelną rolę pełni współpraca duszpasterzy z wiernymi świeckimi, których świadectwo dla części kandydatów do bierzmowania może okazać się ważniejsze niż słowa księży czy osób konsekrowanych. Dzielenie się przez animatora osobistym doświadczeniem Boga jako kochającego i przebaczonego Ojca oraz zachęcanie do korzystania z sakramentu pokuty i pojednania sprzyja budowaniu dodatnich postaw wobec spowiedzi. Mirosław Gogolik zauważając pozytywny wpływ włączania świeckich w formację do bierzmowania podkreśla, że w opinii młodzieży przykład animatora, jego świadectwo wiary, autentyczność w przeżywaniu religijności, życzliwość, kultura osobista i ogólny poziom wykształcenia i kompetencji pomaga w głębszym przeżywaniu spotkań formacyjnych i lepszym przyswajaniu omawianych treści⁴³.

Czwarta część dokumentu została w całości poświęcona zaleceniom dotyczącym treści katechezy przed bierzmowaniem. Polscy biskupi wskazali na zagadnienia podzielone na pięć bloków treściowych: kerygmat chrześcijański, sakrament chrztu wprowadzeniem we wspólnotę Kościoła, mistagogia sakramentu pokuty i pojednania, mistagogia sakramentu Eucharystii, mistagogia sakramentu bierzmowania⁴⁴. Mistagogia sakramentalna, której poświęcono aż trzy grupy tematów, „powinna polegać na wprowadzaniu w misterium Chrystusa, prowadzeniu do nawrócenia przez świadome uczestnictwo w liturgii i powiązanie go z życiem codziennym. Ten etap formacji ma wprowadzać w liturgię stopniowo i wieloaspektowo”⁴⁵. Oprócz treści przeznaczonych dla młodzieży, księża biskupi wyszczególnili również tematy spotkań z rodzicami kandydatów. Do proponowanych zagadnień zaliczyli: odpowiedzialność za własną wiarę, wspólnotę Kościoła i parafię, przekaz wartości religijnych dzieciom, konieczność nieustannego nawracania się i przebaczenia w rodzinie, celebrowanie niedzieli i uroczystości religijnych w kościele i rodzinie oraz właściwe przeżycie uroczystości bierzmowania połączone z rozbudzeniem aktywności apostołskiej członków rodziny⁴⁶. Spotkania z rodzicami (powinno być ich przynajmniej pięć) dają możliwość prowadzenia katechezy adresowanej do ludzi dorosłych, skoncentrowanej na teologii sakramentu bierzmowania oraz kwestiach związanych z dojrzałym życiem chrześcijańskim (nawrócenie, dawanie świadectwa wiary, troska o przekaz i umacnianie wiary w rodzinie)⁴⁷. Stanowią też dobrą okazję do nawiązania współpracy duchownych prowadzących formację z rodzi-

⁴² Wskazania KEP, 14.

⁴³ M. Gogolik, *Rola świeckich w przygotowaniu kandydatów do sakramentu bierzmowania*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 24(2007), s. 193-194.

⁴⁴ Wskazania KEP, 21.

⁴⁵ Wskazania KEP, 24.

⁴⁶ Wskazanie KEP, 26.

⁴⁷ Por. S. Dziekoński, *Katecheza dorosłych w perspektywie inicjacji chrześcijańskiej dzieci i młodzieży*, „Studia Theologica Varsaviensia” 47/1(2009), s. 58.

cami młodzieży. Poznanie przez duszpasterzy środowiska rodzinnego adolescentów, ofiarowana rodzicom możliwość spotkania i rozmowy z kapłanami lub osobami konsekrowanymi oraz wymiana myśli i spostrzeżeń związanych z wychowaniem i formacją religijną młodzieży mogą pozytywnie wpłynąć nie tylko na sam proces formacji kandydatów do bierzmowania, ale również na wzrost osobistej wiary i zaangażowania w życie parafii samych rodziców.

Wpisana w proces formacji do bierzmowania mistagogia sakramentu pokuty i pojednania, podobnie jak w przypadku innych widzialnych znaków Bożej łaski, obejmuje trzy podstawowe wymiary: celebracyjny, misteryjny i egzystencjalny⁴⁸. Pierwszy z nich zakłada objaśnienie znaków, czynności, postaw, aktów penitenta i spowiednika oraz samego obrzędu pojednania, ze szczególnym uwzględnieniem formuły rozgrzeszenia i formuły spowiedzi. Misteryjny element mistagogii dotyczy omówienia teologii sakramentu pokuty i pojednania. Kandydaci do bierzmowania powinni doświadczyć prawdy o istocie spowiedzi, która polega na pojednaniu skruszonego grzesznika z Bogiem i Kościołem. Ułatwia to oparta na tekstach biblijnych katecheza o miłości Boga do człowieka i zbawczym dziele Chrystusa. Ostatni aspekt mistagogii nakierowany jest na przeniesienie doświadczeń liturgicznych w świat codziennej egzystencji. Paweł Mąkosa zauważa, że „wprowadzenie w egzystencjalny potencjał sakramentu pokuty i pojednania najowocniej można przeprowadzić, biorąc za punkt wyjścia współczesne trudności w rozumieniu tego sakramentu: brak poczucia grzechu, deformację sumienia, pomniejszanie poczucia odpowiedzialności moralnej, czy też osłabienie autorytetu Kościoła”⁴⁹. Formacja przed bierzmowaniem ma ukazać spowiedź jako lekarstwo na grzech i pomoc w odwracaniu się od zła.

Wskazania dotyczące metodyki umieszczono w piątej części dokumentu. Zwrócono w niej uwagę na fakt, że „spotkania podczas katechezy parafialnej powinny z zasady mieć inny charakter, niż zajęcia prowadzone w szkole. Nie mogą koncentrować się wyłącznie na przekazie wiedzy”⁵⁰. Polscy biskupi zalecili stosowanie metod biblijnych i liturgicznych (lectio divina, krąg biblijny, opowiadania biblijne, medytacje, biblio dramy, celebracje liturgiczne, kontemplacje modlitewne, adoracje eucharystyczne) oraz aktywizujących (metody dramowe i plastyczne, dyskusje podczas spotkań formacyjnych)⁵¹. Metody te sprzyjają mistagogii spowiedzi, zwłaszcza w wymiarze misteryjnym i egzystencjalnym. Za pośrednictwem biblio dramy, pantomimy lub krótkiej scenki teatralnej kandydaci do bierzmowania mogą w nowy, ciekawy sposób spotkać się z bohaterami biblijnych tekstów mówiących o Bożym przebaczeniu. Metody pomagające w aktualizacji orędzia biblijnego wymagają jednak właściwego

⁴⁸ Wskazania KEP, 25.

⁴⁹ Por. P. Mąkosa, *Zastosowanie mistagogii do pogłębienia przeżywania sakramentu pokuty i pojednania*, w: *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 495.

⁵⁰ Wskazania KEP, 28.

⁵¹ Wskazania KEP, 28.

przygotowania, większego stopnia zintegrowania grupy oraz głębszej dojrzałości ze strony młodzieży. Wielką wartość w formacji do bierzmowania mają też celebracje i nabożeństwa. Celebracja pokutna zawierająca nauczanie o grzechu i Bożym miłosierdziu, wspólnotowy rachunek sumienia, modlitwę przeproszenia za grzechy i przygotowanie do indywidualnej spowiedzi ma szansę wpłynąć na sferę intelektualną, uczuciową i wolitywną młodego człowieka, dając tym samym konkretne doświadczenie religijne. Co istotne, w ramach celebracji liturgicznych młodzież powinna otrzymać odpowiedni znak, który pogłębi przeżyciowy wymiar celebracji. Autorzy *Wskazań* proponują wręczenie Ewangelii, krzyża, obrazu, katechizmu dla młodych lub modlitewnika⁵². W przypadku celebracji pokutnej przekazywany znak powinien korespondować z prawdą o Bożym miłosierdziu i nawróceniu.

Omawiając metodykę spotkań formacyjnych księży biskupi przypomnieli, że kandydaci do bierzmowania zobowiązani są prowadzić systematyczne życie sakramentalne. Poza udziałem w Eucharystii w niedziele i święta nakazane powinni regularnie przystępować do sakramentu pokuty, najlepiej z okazji pierwszych piątków miesiąca⁵³. O skorzystaniu ze spowiedzi wspomniano też przy okazji wezwania do przeprowadzenia dni skupienia organizowanych dla młodzieży bezpośrednio przed przyjęciem bierzmowania. Spowiedź święta ma stanowić zwieńczenie rekolekcji, które w optymalnej formule powinny odbywać się poza stałym miejscem formacji⁵⁴.

Szósta część dokumentu zawiera propozycję zagadnień związanych z przygotowaniem do bierzmowania. Treści dotyczące spowiedzi umieszczono w trzecim etapie formacji, który został zatytułowany „Chcę się nawrócić”. Polscy biskupi zaproponowali w nim pięć tematów: grzech odrzuceniem miłości, grzech mnie niszczy i zabija, Pan Bóg jest miłosierny, przystępuję do sakramentu pokuty i pojednania i walka ze złem moim zadaniem na całe życie. Wybór tematów wskazuje, że punktem docelowym formacji chrześcijańskiej jest zjednoczenie z Bogiem, do którego prowadzi trud całożyciowego nawracania się. W tak rozumianej mistagogii spowiedź jest środkiem, nie celem samym w sobie. Zgodnie ze wskazaniami organizacyjnymi etap mistagogii sakramentu pokuty i pojednania powinien zakończyć się nabożeństwem pokutnym „Wracam do Ojca”. Natomiast proponowane dzieło apostołskie ma polegać na pomocy w pojednaniu skonfliktowanych ze sobą osób.

Mistagogia sakramentu pokuty i pojednania w materiałach formacyjnych *Nowe życie*

Wydanie nowych *Wskazań* mówiących o przygotowaniu do bierzmowania zaowocowało powstaniem licznych materiałów edukacyjnych i formacyjnych

⁵² *Wskazania KEP*, 29.

⁵³ *Wskazania KEP*, 31.

⁵⁴ *Wskazania KEP*, 34.

służących realizacji tego celu⁵⁵. Jedną z pierwszych propozycji uwzględniających wytyczne organizacyjne, treściowe i metodyczne KEP są stworzone w środowisku Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego materiały formacyjne *Nowe życie*. Autorem tekstów zamieszczonych w „Pamiętniku bierzmowanego” jest ks. prof. dr hab. Paweł Mąkosza, zaś konspekty spotkań w małych grupach i propozycje celebracji zostały przygotowane przez polskich katechetów, katechetów i duszpasterzy i zebrane w zredagowanym przez dr Joannę Borowicz i ks. prof. dra hab. Pawła Mąkosę „Poradniku metodycznym”. Wydane nakładem wydawnictwa „Pronoia” materiały edukacyjno-formacyjne odznaczają się mocnym nachyleniem ewangelizacyjnym i biblijnym. Na szczególną uwagę zasługuje bogata szata graficzna „Pamiętnika bierzmowanego”, która ułatwia młodzieży przyswajanie syntetycznie podanych informacji i zachęca do indywidualnego posługiwania się publikacją. Podane w komunikatywnym języku treści katechetyczne zostały zaprezentowane według stałego schematu (pytanie-odpowieź) oraz wzbogacone świadectwami i kodami QR, które odsyłają do dodatkowych zadań i materiałów multimedialnych.

⁵⁵ Do materiałów opracowanych po wydaniu aktualnych *Wskazań KEP dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* należą następujące propozycje formacyjne (wymienione w kolejności chronologicznej): K. Mielnicki, B. Nosek, E. Parszewska, *Ułożyć życie z Bogiem*, Kielce 2017 (pakiet obejmuje: „Niezbędnik bierzmowanego”, „Pomocnik bierzmowanego”, „Celebracje przed bierzmowaniem”, „Przewodnik do celebracji przed bierzmowaniem”, „Przewodnik do spotkań przed bierzmowaniem”, „Pieśni i piosenki na spotkania w grupach i celebracje przed bierzmowaniem”); P. Mąkosza, J. Borowicz, *Nowe życie*, Lublin 2018 (pakiet obejmuje: „Pamiętnik bierzmowanego”, „Poradnik metodyczny. Spotkania + celebracje”); A. Kiciński, J. Borowicz, *Na ścieżkach wiary*, Siedlce 2018 (pakiet obejmuje: „Katechizm dla kandydatów do bierzmowania w diecezji siedleckiej”, „Poradnik metodyczny dla przygotowujących młodzież do sakramentu bierzmowania w diecezji siedleckiej”, „Celebracje dla kandydatów do bierzmowania w diecezji siedleckiej”); Wydział Duszpasterski i Wydział Katechetyczny Kurii Diecezjalnej Toruńskiej, *Materiały duszpasterskie. Zeszyt 1. Przygotowanie do sakramentu bierzmowania. Formacja po przyjęciu sakramentu bierzmowania. Nabożeństwa*, oprac. i red. A. Szymczyk, M. Wojnowski, W. Ryzynkowski, Toruń 2019 (konspekty spotkań i nabożeństw dostępne w formule elektronicznej na stronie internetowej Wydziału Katechetycznego Kurii Diecezjalnej Toruńskiej); W. Węgrzyniak, A. Pudelko, M. „PAX” Bukowski, *Pociąg do świętości. Stacja bierzmowanie*, Kraków 2020 (pakiet obejmuje: „Materiały dla prowadzących. Spotkania”, „Materiały dla prowadzących. Celebracje”, pendrive’a z książkami w wersji elektronicznej, nagraniami filmów i pieśni wraz z nutami, wzorami deklaracji i kartami pracy dla kandydatów); A. Jasnos, *Wiarygodni. Pilotażowy program przygotowania do bierzmowania w diecezji tarnowskiej*, Tarnów 2021 (konspekty spotkań i celebracji dostępne w formule elektronicznej na stronie internetowej Wydziału Katechetycznego Diecezji Tarnowskiej); K. Dąbrowski, M. Malinowska-Walczuk, W. Trzaska, U. Zygan, *Bierz moc. Program przygotowania do sakramentu bierzmowania w Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2022 (konspekty spotkań i celebracji dostępne dla duszpasterzy); Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej w Katowicach, *Fastryga. Praktyczne wskazówki jak uszyć formację na miarę*, Katowice 2024 (propozycja przygotowania przez Archidiecezjalne Centrum Formacji Pastoralnej w Katowicach zawiera materiały dla animatorów osób przygotowujących się do bierzmowania); zob. <https://katecheza.archidiecezja.pl/zestawienie-materialow-do-katechezy-przygotowujacej-do-sakramentu-bierzmowania/> (dostęp: 14.08.2024).

Spotkania formacyjne zaproponowane w „Poradniku metodycznym” nie koncentrują się na przekazie wiedzy, lecz na ewangelizacji i mistagogii nakierowanej na doświadczenie omawianych prawd i kształtowanie postaw chrześcijańskich. Zastosowanie metod służących realizacji tego zadania (przede wszystkim liturgicznych, plastycznych, aktywizujących) zakłada pracę w małych, zintegrowanych grupach. Każde z 15 spotkań ma za zadanie odpowiedzieć na konkretny problem dotyczący wiary lub codziennego życia, dlatego wszystkie jednostki katechetyczne posiadają jednakową strukturę: modlitwa, wprowadzenie w problematykę spotkania, rozwiązanie problemu, modlitwa i zadanie domowe. Autorzy konspektów w trakcie spotkań proponują korzystanie z „Pamiętnika bierzmowanego”, co jest możliwe dzięki dobremu skorelowaniu obu publikacji.

Materiały formacyjne *Nowe życie* stanowią przykład recepcji *Wskazań KEP* z 2017 roku, również w kwestii mistagogii spowiedzi, formacji sumienia i chrześcijańskiego przeżywania grzechu. Zaproponowany przez polskich biskupów etap formacyjny „Chcę się nawrócić” w materiałach *Nowe życie* został zrealizowany w dziale o tym samym tytule, który objął następujące tematy: przykazania moją drogą do szczęścia, grzech niszczy mnie i zabija, przystępuję do spowiedzi. Autorzy pakietu skondensowali temat grzechu, zamykając go w jednym spotkaniu formacyjnym (inaczej niż we *Wskazaniach* z 2017). Dodał natomiast temat związany z Dekalogiem, który w kontekście grzechu ma wymiar profilaktyczny. Temat „Pan Bóg jest miłosierny” został wkomponowany w treść spotkania dotyczącego spowiedzi i w celebrację pokutną „Wracam do Ojca”. Całość mistagogii do sakramentu pokuty i pojednania, podobnie jak w wytycznych ogólnopolskich, została zakończona zadaniem formacyjnym polegającym na pomocy w pojednaniu zwaśnionych osób.

W „Pamiętniku bierzmowanego” w temacie „Przykazania moją drogą do szczęścia” zamieszczono krótkie świadectwo (wyjście od aspektu egzystencjalnego), wymieniono i omówiono poszczególne przykazania Dekalogu, umieszczono tekst perykopy Mt 19,17-19 oraz udzielono odpowiedzi na pytania: skąd pochodzą przykazania? jakie jest najważniejsze przykazanie? po co są przykazania? Przewidziano też miejsce na aktywność własną kandydatów do bierzmowania (opis hierarchii wartości oraz opracowanie planu rodzinnego spędzenia niedzieli)⁵⁶. W „Poradniku metodycznym” za główne cele spotkania przyjęto przybliżenie podstawowych treści zawartych w Dekalogu i odkrycie wartości Bożych przykazań w życiu chrześcijanina. Podczas spotkania zaproponowano zróżnicowane metody i formy pracy: pogadankę, rozmowę kierowaną, pracę z tekstami informacyjnymi i biblijnymi, uzupełnianie diagramu, parafrazę (aktywizacja)⁵⁷.

⁵⁶ Por. P. Mąkosa, *Nowe życie. Pamiętnik bierzmowanego. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, Lublin 2018, s. 34-37 (dalej cyt. jako: *NŻ. Pamiętnik*).

⁵⁷ Por. *Nowe życie. Poradnik metodyczny. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, red. J. Borowicz, P. Mąkosa, Lublin 2018, s. 40 (dalej cyt. jako: *NŻ. Poradnik*).

Temat „Grzech mnie zabija i niszczy” jest syntezą dwóch spotkań formacyjnych postulowanych przez księży biskupów. W kontekście zaniku poczucia grzechu i absolutyzacji subiektywnych rozstrzygnięć moralnych posiada on istotną wartość katechetyczną. W „Pamiętniku bierzmowanego” zamieszczono świadectwo wprowadzające w omówienie znaczenia rachunku sumienia oraz odpowiedzi na najważniejsze pytania dotyczące grzechu (czym jest grzech? dlaczego ludzie grzeszą? czym jest grzech śmiertelny i powszedni? jakie są skutki grzechu? co zrobić, żeby nie popełniać grzechów? jaka jest najlepsza pomoc w walce ze złem?). Kandydaci do bierzmowania mają zaprojektować emotikon przedstawiający człowieka, który popełnił grzech i wybrać drogę, która pomaga żyć bez grzechu (labirynt)⁵⁸. W „Poradniku metodycznym” do najważniejszych celów katechetycznych spotkania zaliczono przypomnienie podstawowych informacji na temat grzechu i jego skutków oraz uświadomienie potrzeby codziennego zmagania się z grzechem. Aby osiągnąć zamierzone cele, prowadzący spotkanie mogą posłużyć się pogadanką, rozmową kierowaną, pracą z tekstem informacyjnym, pracą plastyczną, dyskusją i metodą „mówiącej kartki”(aktywizacja)⁵⁹.

Tajemnica Bożego miłosierdzia została zaprezentowana przy okazji tematu „Przystępuję do spowiedzi”. Autorzy „Pamiętnika bierzmowanego” podejmując zagadnienie mistagogii sakramentu pokuty wyszli od prawdy o Bożej miłości do człowieka i od świadectwa mówiącego o pięknie sakramentu spowiedzi. Przywołano katolicką tradycję biblijną o genezie sakramentalnego znaku pojednania i w przystępnym języku omówiono pięć warunków dobrej spowiedzi. Przypomniano też, w jaki sposób należy się spowiadać („formuła spowiedzi”) oraz zamieszczono zadanie apostoelskie wieńczące trzecią część formacji. Zgodnie z oczekiwaniami twórców pakietu, uczestnicy spotkania dotyczącego spowiedzi powinni podać trzy powody, dla których żałują za grzechy oraz wskazać konkretne sposoby naprawy skutków obmowy, kradzieży, kłótni i nieposłuszeństwa⁶⁰. W „Poradniku metodycznym” za główne cele spotkania przyjęto uświadomienie znaczenia sakramentu pokuty w życiu chrześcijanina i przypomnienie informacji o warunkach dobrej spowiedzi. Do metod i form pracy zaliczono pogadankę, rozmowę kierowaną, pracę z tekstem informacyjnym i biblijnym (analiza perykopy J 20,19-23), dyskusję i tworzenie instrukcji⁶¹.

W trakcie celebracji „Wracam do Ojca” uczestnicy powinni korzystać z „Pamiętnika bierzmowanego”, w którym znajdują się teksty liturgii słowa Bożego (Pwt 30,15-20; Ps 1,1-2.3.4.6; Rz 8,8-11; J 8,1-11), pytania do rachunku sumienia, modlitwa dziękczynna za przebaczenie i wyjaśnienie symbolu czystego serca⁶². Przebieg celebracji został dokładnie opisany w „Przewodniku

⁵⁸ Por. *NŻ. Pamiętnik*, s. 38-41.

⁵⁹ Por. *NŻ. Poradnik*, s. 48.

⁶⁰ Por. *NŻ. Pamiętnik*, s. 42-45.

⁶¹ Por. *NŻ. Poradnik*, s. 51.

⁶² Por. *NŻ. Pamiętnik*, s. 46-49.

metodycznym”⁶³. Po wprowadzeniu przewodniczącego i liturgii słowa Bożego przewidziano homilię dotyczącą skutków grzechu, trudu nawracania się i spowiedzi jako spotkania z Bogiem i Jego miłosierdziem. Po zakończonej homilii zaproponowano wystawienie Najświętszego Sakramentu. W trakcie trwania adoracji, po krótkiej modlitwie uwielbienia lub chwili ciszy, zasugerowano wspólnotowy rachunek sumienia oparty o pytania dotyczące relacji z Bogiem, bliźnimi i sobą samym. Po ostatnim pytaniu przewidziano chwilę refleksji w ciszy i wspólne odmówienie aktu żalu lub innej modlitwy. Kulminacyjnym punktem celebracji jest możliwość indywidualnej spowiedzi. W trakcie sprawowania sakramentu momenty adoracyjnej ciszy powinny przenikać się ze śpiewem pieśni. Po zakończeniu spowiedzi przewidziano krótką modlitwę dziękczynną za dar przebaczenia, przekazanie kandydatom znaku czystego serca (kwiat białego koloru, białe serce wycięte ze sztywnego tworzywa, obrazek z wizerunkiem bł. Karoliny Kózkówny) oraz błogosławieństwo Najświętszym Sakramentem.

Podsumowanie

Korzystanie z sakramentu pokuty i pojednania dla dużej grupy współczesnej młodzieży jest dość problematyczne, na co wskazują badania socjologiczne i obserwacje duszpasterzy i spowiedników. Wśród przyczyn tej sytuacji znajduje się odrzucenie przez część młodego pokolenia chrześcijańskiej koncepcji grzechu oraz absolutyzowanie indywidualnych ocen moralnych. Polscy biskupi, dostrzegając konieczność adekwatnej odpowiedzi na kryzys praktyki spowiedzi wśród młodych, włączyli zagadnienia związane z mistagogią sakramentu pokuty i pojednania w wielowymiarowy proces formacji przed bierzmowaniem. W aktualnych *Wskazania KEP dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* przedstawiono zakres treściowy mistagogii, zaproponowano konkretne tematy spotkań i celebracji, podano metody i formy pracy oraz opisano uwarunkowania organizacyjne. Jedną z kluczowych idei nowych *Wskazań*, zarówno w kontekście mistagogii sakramentu Bożego miłosierdzia jak i całego procesu przygotowania do bierzmowania, jest położenie nacisku nie tyle na przekaz wiedzy, lecz na doświadczenie religijne otrzymywane w modlitwie, liturgii i wspólnocie wiary.

Wytyczne zawarte w dokumencie z 2017 roku powinny być uwzględniane we wszystkich pomocach formacyjnych służących przygotowaniu do bierzmowania. Przykładem recepcji *Wskazań KEP* są materiały formacyjne *Nowe życie*. W pakiecie edukacyjno-formacyjnym obejmującym „Pamiętnik bierzmowanego” i „Poradnik metodyczny” uwzględniono zagadnienia związane z Dekalogiem, grzechem, formacją sumienia, mistagogią sakramentu pokuty i pojednania i Bożym miłosierdziem. Materiały *Nowe życie* stanowią egzemplifikację właściwego wykorzystania zaleceń księży biskupów w praktyce. Analiza podjętych

⁶³ Por. *NŻ. Poradnik*, s. 54-61.

w nich treści oraz wykorzystanych metod i form pracy pozwala stwierdzić, że zaprezentowana propozycja formacyjna jest zgodna z wymaganiami ogólnopolskimi, zaś jej merytoryczną wartość należy oceniać bardzo wysoko.

* * *

Streszczenie

Współczesny kryzys pokuty sakramentalnej wśród części młodzieży stanowi poważne wyzwanie dla całej wspólnoty kościelnej. Kwestie związane z mistagogią sakramentu spowiedzi zostały podjęte przez polskich biskupów we *Wskazaniach Konferencji Episkopatu Polski dotyczących przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania* opublikowanych w 2017 roku. Celem artykułu jest przedstawienie rekomendacji merytorycznych, metodologicznych i organizacyjnych dotyczących mistagogii sakramentu spowiedzi w procesie formacji bierzmowanych oraz pokazanie, w jaki sposób rekomendacje te zostały przyjęte w materiałach formacyjnych *Nowe Życie*. Artykuł podzielony jest na trzy części. W pierwszej części scharakteryzowano kryzys w praktyce pokuty sakramentalnej wśród młodzieży oraz wskazano czynniki przyczyniające się do rozwoju tego zjawiska. W drugiej części omówiono *Wskazania* pod kątem formacji do właściwego doświadczenia grzechu, miłosierdzia Bożego, spowiedzi i nawrócenia. Ostatnia część artykułu podejmuje zagadnienie mistagogii sakramentu spowiedzi w materiałach formacyjnych *Nowe Życie*, ze szczególnym uwzględnieniem recepcji zaleceń dokumentu z 2017 r.

Słowa kluczowe: spowiedź, bierzmowanie, nawrócenie, młodzież, mistagogia sakramentalna, materiały formacyjne *Nowe Życie*.

Mystagogy of the Sacrament of Penance and Reconciliation in the Guidelines of the Polish Episcopal Conference Regarding Preparation for the Sacrament of Confirmation and its Reception in the Formation Materials *New Life*

Summary

The contemporary crisis of sacramental penance among some young people presents a significant challenge for the entire Church community. Issues related to the mystagogy of the sacrament of confession were addressed by Polish bishops in the *Guidelines of the Polish Episcopal Conference Regarding Preparation for the Sacrament of Confirmation*, published in 2017. The aim of this text is to present the content, methodological, and organizational recommendations concerning the mystagogy of the sacrament of confession in the confirmation formation process and to show how these recommendations have been received in the formation materials *New Life*. The article is divided into

three parts. The first part provides a brief characterization of the crisis in the practice of sacramental penance among the youth and identifies the factors contributing to the development of this phenomenon. The second part discusses *Guidelines* in terms of formation for the proper experience of sin, God's mercy, confession, and conversion. The final part of the article addresses the issue of the mystagogy of the sacrament of confession in the formation materials *New Life*, with particular attention given to the reception of the recommendations from the 2017 document.

Keywords: confession, confirmation, conversion, youth, mystagogy, formation materials *New Life*.

Bibliografia

Dokumenty Kościoła

- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach Catechesi tradendae* (28 II 1980), w: *Jan Paweł II. Dzieła zebrane*, t. 2, Kraków 2006.
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła Reconciliatio et poenitentia* (2 XII 1984), w: *Adhortacje ojca świętego Jana Pawła II*, t. 1, Kraków 1996.
- Katechizm Kościoła Katolickiego* (11 X 1992), Poznań 2002.
- Kodeks Prawa Kanonicznego* (25 I 1983), tekst łacińsko-polski, Poznań 2008.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8 VI 2018), Częstochowa 2018.
- Kongregacja Kultu Bożego, *Obrzędy pokuty dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 2010.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* (23 III 2020), Kielce 2020.
- Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do przyjęcia sakramentu bierzmowania*, <https://episkopat.pl/wskazania-konferencji-episkopatu-polski-dotyczace-przygotowania-do-przyjecia-sakramentu-bierzmowania/> (dostęp: 12.08.2024).

Literatura

- CBOS, *Komunikat z badań nr 34/2024 – Wielki Post i Wielkanoc 2024*, https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_tekst.php?id=6778 (dostęp: 10.08.2024).
- Dziekoński S., *Katecheza dorosłych w perspektywie inicjacji chrześcijańskiej dzieci i młodzieży*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 47/1(2009), s. 49-67.
- Gogolik M., *Rola świeckich w przygotowaniu kandydatów do sakramentu bierzmowania*, „*Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*” 24(2007), s. 185-197.
- Kiełb D., *Wpływ przygotowania do sakramentu bierzmowania na religijność. Studium katechetyczno-socjologiczne na podstawie badań młodzieży w diecezji rzeszowskiej*, Lublin 2023 (mps pracy doktorskiej).
- Kopiczko T., *Co proponuje Chrystus na płaszczyźnie moralności współczesnemu młodemu człowiekowi?*, „*Studia Katechetyczne*” 18(2022), s. 203-215.
- Królowski J., *Sakrament pokuty i pojednania. Kryzys współczesny i kryzys doktrynalny*, „*Teologia w Polsce*” 2(2015), t. 9, s. 53-74.
- Krzyszczko H., *Kryzys spowiedzi jako wezwanie dla teologii pastoralnej*, „*Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*” 32(1999), s. 329-343.
- Mariański J., Słotwińska H., Mąkosa P., Buk-Cegielka M., *Młodzież wobec katolickiej moralności małżeńsko-rodzinnej. Analiza ilościowa w kontekście przemian religijności*, „*Teologia i Moralność*” 19(2024), nr 1(35), s. 131-148.

- Mąkosa P., *Formacja sumienia w przygotowaniu do pierwszej spowiedzi i komunii świętej*, w: *Eucharystia – pokuta i pojednanie w katechezie*, red. J. Stala, Kielce 2007, s. 177-193.
- Mąkosa P., *Nowe życie. Pamiętnik bierzmowanego. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, Lublin 2018.
- Mąkosa P., *Przygotowanie do przyjęcia sakramentu bierzmowania w świetle Wskazań Konferencji Episkopatu Polski z 2017 roku*, w: *Septuaginta pedagogiczno-katechetyczna: księga jubileuszowa dedykowana Księdzu Profesorowi dr hab. Zbigniewowi Markowi SJ w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Walulik, J. Mólka, Kraków 2017, s. 723-734.
- Mąkosa P., *Zastosowanie mistagogii do pogłębienia przeżywania sakramentu pokuty i pojednania*, w: *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce. Stan aktualny i perspektywy rozwoju*, Lublin 2009, s. 489-499.
- Nowe życie. Poradnik metodyczny. Materiały służące przygotowaniu do sakramentu bierzmowania inspirowane „Wskazaniami Konferencji Episkopatu Polski” z 2017 roku*, red. J. Borowicz, P. Mąkosa, Lublin 2018.
- Osiał W., *Wskazania Konferencji Episkopatu Polski dotyczące przygotowania do sakramentu bierzmowania z 2017 roku – wskazania katechetyczno-pastoralne*, „*Studia Katechetyczne*” 14(2018), s. 133-148.
- Potocki A., *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „*Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne*” 5(2006), nr 2(9), s. 84-100.
- Pyżlak G., *Katecheza rodzinna i jej wpływ na przygotowanie do życia małżeńskiego i rodzinnego*, „*Roczniki Pastoralno-Katechetyczne*” 3(2011), s. 413-427.
- Szpet J., *Wychowanie do pokuty i pojednania*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2(2016), s. 143-155.
- Szyndler K., *Znajomość i akceptacja wartości religijno-moralnych. Studium katechetyczno-socjologiczne w świetle badań maturzystów Archidiecezji Przemyskiej*, Lublin 2023 (mps pracy doktorskiej).
- Wrońska H., *Znaczenie katechetyczne małych grup parafialnych*, „*Roczniki Teologiczne*” 15(2008), z. 6, s. 195-205.
- Wróbel J., *Sumienie jako fundament godności i wolności człowieka w kontekście jego społecznej odpowiedzialności*, „*Roczniki Teologiczne*” 3(2016), s. 89-106.
- Zając M., *Polskie programy przygotowania do sakramentu bierzmowania*, „*Teologia i Człowiek*” 38(2017), nr 2, s. 101-116.
- Zellma A., *Formacja sumienia uczestników lekcji religii w czasach „płynnej ponowoczesności”*, „*Forum Teologiczne*” 15(2014), s. 109-120.
- Zellma A., *Kształtowanie wrażliwości sumienia katechizowanej młodzieży w kontekście współczesnej aksjologii*, „*Colloquia Theologica Ottoniana*” 2(2016), s. 201-215.